

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

УДК 355.23:37.035.6:355.01

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2026.67.30-39>

Олександра ШЕВЧУК, д-р пед. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-2102-7363

e-mail: a.shevchuk1302@gmail.com

Національна академія Державної прикордонної служби України, Хмельницький, Україна

Олександр ДІДЕНКО, д-р пед. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-7900-6047

e-mail: didenko.alexandr69@gmail.com

Національна академія Державної прикордонної служби України, Хмельницький, Україна

Вадим СОБКО, канд. пед. наук, доц.

ORCID ID: 0009-0004-6109-0262

e-mail: sgvadik@gmail.com

Національна академія Державної прикордонної служби України, Хмельницький, Україна

ГРОМАДЯНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РОЛЬ БОЙОВОГО ТА ВЕТЕРАНСЬКОГО ДОСВІДУ У ЇЇ ФОРМУВАННІ

Вступ. У сучасних умовах особливого значення набуває формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах як важливого складника їхньої готовності до професійної діяльності. Офіцер сил безпеки й оборони повинен бути носієм громадянських цінностей, національної ідентичності, правосвідомості, патріотизму й відповідальності за захист держави. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення потенціалу бойового та ветеранського досвіду як чинників формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників в освітньому процесі.

Методи. У статті використано теоретичні методи для дослідження наукової літератури, нормативно-правових документів і зарубіжного досвіду формування громадянської компетентності військовослужбовців. Метод контент-аналізу застосовано для вивчення законодавчих і стратегічних документів України; порівняльно-педагогічний метод – для узагальнення досвіду держав-членів НАТО; метод структурно-функціонального аналізу – для обґрунтування місця громадянської компетентності у структурі готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Емпіричні методи передбачали проведення експертного опитування науково-педагогічних працівників та офіцерів-практиків, які мають бойовий досвід, а також анкетування курсантів.

Результати. Обґрунтовано місце громадянської компетентності у структурі готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності та визначено її основні складники. Установлено, що в системах військової освіти держав-членів НАТО громадянська компетентність інтегрується у процес формування військового лідерства, професійної етики та відповідального служіння державі. За результатами експертного опитування визначено, що найбільше бойовий і ветеранський досвід впливають на ціннісно-мотиваційний і діяльнісний складники громадянської компетентності. Результати анкетування підтвердили позитивне сприйняття впливу бойового й ветеранського досвіду на формування громадянської компетентності та засвідчили зростання його значущості в процесі професійного становлення курсантів.

Висновки. Громадянська компетентність є важливим структурним компонентом готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності й забезпечує поєднання професійної підготовленості з громадянською відповідальністю, патріотизмом, правосвідомістю і готовністю до служіння народові. Бойовий і ветеранський досвід комплексно впливають на формування всіх складників громадянської компетентності. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення педагогічних умов використання бойового та ветеранського досвіду щодо формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів.

Ключові слова: громадянська компетентність, професійна підготовка, майбутні офіцери-прикордонники, готовність до професійної діяльності, ціннісні орієнтації, вищий військовий навчальний заклад, освітній процес.

Вступ

Актуальність дослідження. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України суттєво змінила вимоги до професійної підготовки офіцерських кадрів. Досвід ведення бойових дій засвідчив, що успішне виконання офіцером службово-бойових завдань визначається не лише рівнем його військово-професійної підготовленості, а й сформованістю громадянської свідомості, відповідальності, відданості державі й готовності діяти в інтересах українського суспільства. У сучасних умовах офіцер є не лише командиром і військовим фахівцем, а й носієм державницьких цінностей, лідером військового колективу, виховником підлеглих і важливим суб'єктом забезпечення національної безпеки України. У зв'язку із цим громадянська компетентність

набуває значення одного з ключових складників його готовності до професійної діяльності.

Актуальність проблеми посилюється процесами трансформації сектору безпеки й оборони України та реформування системи військової освіти відповідно до сучасних безпекових викликів і принципів держав-членів НАТО. У таких умовах особливого значення набуває підготовка офіцера, здатного не лише професійно виконувати посадові обов'язки, а й діяти на засадах верховенства права, поваги до прав людини, демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони, усвідомлювати відповідальність за прийняті рішення та їхні наслідки. Саме громадянська компетентність забезпечує поєднання професійної готовності офіцера з його громадянською відповідальністю перед державою і суспільством.

© Шевчук Олександра, Діденко Олександр, Собко Вадим, 2026

Нормативно-правові засади формування громадянської компетентності визначені низкою державних документів. Відповідно до Закону України "Про освіту", одним із головних завдань освіти є формування відповідального громадянина, здатного реалізовувати свої права й обов'язки, поділяти демократичні цінності та відповідально брати участь у суспільному житті (Верховна Рада України, 2017). Для системи військової освіти зазначене положення набуває особливої ваги, оскільки підготовка офіцера передбачає не лише оволодіння професійними компетентностями, а й формування готовності до свідомого виконання конституційного обов'язку щодо захисту незалежності й територіальної цілісності України.

Важливим орієнтиром є Закон України "Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності", який визначає формування громадянської відповідальності, патріотизму, стійкості, готовності до захисту України та усвідомлення належності до української політичної нації одним із пріоритетних напрямів державної політики (Верховна Рада України, 2022). У документі наголошено на необхідності розвитку громадянських компетентностей як важливої передумови зміцнення національної безпеки та суспільної згуртованості.

Особливої актуальності проблема набуває в контексті реалізації Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, серед ключових завдань якої визначено формування активної громадянської позиції, зміцнення національної стійкості, готовності громадян до захисту України та розвитку громадянських компетентностей молоді (Кабінет Міністрів України, 2023). Реалізація цих завдань безпосередньо пов'язана із системою військової освіти, яка забезпечує підготовку майбутніх офіцерів як лідерів сектору безпеки й оборони.

Додаткового значення досліджувана проблема набуває з огляду на положення Стратегії воєнної безпеки України, відповідно до якої одним із визначальних напрямів державної політики є формування всеохоплюючої оборони, розвиток національної стійкості та консолідація українського суспільства навколо захисту державного суверенітету й територіальної цілісності України (Президент України, 2021). У цьому контексті офіцер розглядається не лише як військовий фахівець, а як провідник державної політики у сфері безпеки й оборони, носій цінностей служіння Українському народові та гарант дотримання конституційних принципів у військовому середовищі. Отже, громадянська компетентність є важливою умовою його професійної готовності до виконання завдань за призначенням.

Водночас аналіз наукових досліджень свідчить, що проблематика громадянської компетентності переважно розглядається в контексті громадянського, національно-патріотичного або військово-патріотичного виховання. Натомість недостатньо дослідженими залишаються питання її місця та ролі у структурі готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, взаємозв'язку з професійною компетентністю, лідерськими якостями, морально-етичними настановами й відповідальністю за результати професійної діяльності. Це зумовлює необхідність теоретичного обґрунтування сутності громадянської компетентності та визначення її місця у структурі готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності.

Метою статті є обґрунтування громадянської компетентності як структурного компонента готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності та

визначення ролі бойового й ветеранського досвіду у її формуванні в умовах сучасних безпекових викликів.

Огляд літератури. Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема громадянської компетентності належить до актуальних напрямів сучасної педагогічної науки й розглядається в контексті розвитку громадянського суспільства, утвердження демократичних цінностей, національної ідентичності та підготовки особистості до відповідальної участі в суспільному житті.

Теоретичні засади громадянської компетентності, її соціальну природу, структуру та суспільне призначення розкрито у працях І. Жадан (2022), яка розглядає громадянську компетентність як інтегральну характеристику особистості, що поєднує систему громадянських знань, цінностей, ставлень і моделей поведінки, необхідних для ефективної участі в житті демократичного суспільства. Подальший розвиток наукових уявлень про зміст і структуру зазначеного феномена представлено в дослідженнях С. Волос (2026), де громадянська компетентність аналізується крізь призму викликів воєнного часу, а також у роботі О. Ковальової (2025), яка запропонувала її операціоналізовану модель та окреслила можливості емпіричного вивчення окремих структурних складників. Значний інтерес становлять також висновки А. Набокової (2024), яка обґрунтовує необхідність розвитку громадянської компетентності здобувачів вищої освіти в умовах сучасних цивілізаційних викликів.

Окремий напрям досліджень присвячений проблемам формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів і фахівців сектору безпеки й оборони. Одними з перших до цієї проблематики звернулися В. Примак (2013) та О. Торічний (2017), які обґрунтували значення громадянської освіти та громадянськості для професійного становлення майбутніх офіцерів і правоохоронців. Сутність, зміст і структуру громадянської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників розкрито в дослідженні Н. Макогончук (2012), де громадянська компетентність визначається як важливий складник професійної підготовки майбутнього офіцера. Подальший розвиток ці ідеї отримали у працях В. Жураковського (2024), який уточнив сутність і структуру громадянської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України та визначив професійно важливі якості офіцера як один із ключових компонентів її змісту (Жураковський, 2024а; 2024б).

Сучасні підходи до формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів висвітлено в роботах П. Дзюби й Н. Макогончук (2025), присвячених використанню інтерактивних технологій у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників, а також у дослідженні О. Марченко та І. Сидоренко (2025), де обґрунтовано принципи формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України в процесі фахової підготовки. Окремої уваги заслуговують висновки А. Мірошніченка (2026), який розглядає формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у безпосередньому взаємозв'язку з процесом їхнього громадянського виховання. Важливе значення для розвитку громадянської компетентності мають також дослідження, присвячені формуванню моральних і ціннісних основ професійної діяльності майбутніх офіцерів. Зокрема, О. Шевчук та О. Діденко (2026) обґрунтовують потенціал педагогічних інновацій у формуванні моральної культури майбутніх офіцерів правоохоронних органів як важливу передумову розвитку відповідальності, доброчесності та громадянської свідомості. Важливим чинником формування громадянської компетентності в сучасних умовах

є також цифровізація військової освіти. У цьому контексті заслуговують на увагу результати дослідження О. Ісламової (2022), у якому проаналізовано європейський досвід дистанційного навчання прикордонників та окреслено можливості використання сучасних освітніх технологій для розвитку професійних і громадянських якостей майбутніх офіцерів.

Паралельно у військово-педагогічній науці активно розробляється проблема готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Теоретичні засади професійної готовності майбутніх офіцерів розкрито у працях О. Лемешко (2018), В. Сагана (2020), Р. Шевченка (2020), І. Козубцова (2023), О. Марченко та В. Ушаня (2024). У зазначених дослідженнях професійна готовність розглядається як інтегративне особистісне утворення, що поєднує мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісний та особистісний компоненти, які забезпечують ефективне виконання професійних завдань у різних умовах службової діяльності.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що проблематика громадянської компетентності та професійної готовності майбутніх офіцерів переважно досліджується окремо. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених формуванню громадянської компетентності майбутніх офіцерів (Макогончук, 2012; Торічний, 2017; Жураковський, 2024а; Дзюба, & Макогончук, 2025; Марченко, & Сидоренко, 2025; Розсоха, & Сотніченко, 2025), а також досліджень професійної готовності офіцерських кадрів (Лемешко, 2018; Саган, 2020; Шевченко, 2020; Козубцов, 2023; Марченко, & Ушань, 2024), недостатньо уваги приділено визначенню місця громадянської компетентності у структурі готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Потребують подальшого наукового обґрунтування її функції, взаємозв'язки з іншими компонентами професійної готовності та роль у забезпеченні ефективної професійної діяльності офіцера в умовах сучасних безпекових викликів.

Зазначене зумовлює необхідність дослідження громадянської компетентності як структурного компонента готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності та визначення її місця у системі професійної підготовки офіцерських кадрів.

Методи

Для досягнення мети дослідження використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів наукового пізнання.

Теоретичні методи застосовано для аналізу наукової літератури, нормативно-правових документів і результатів сучасних досліджень із проблем громадянської компетентності, професійної підготовки та готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Аналіз, синтез, порівняння та узагальнення використано для з'ясування сутності громадянської компетентності, виявлення основних наукових підходів до її трактування, визначення її структури й обґрунтування ролі у професійному становленні майбутніх офіцерів.

Метод контент-аналізу застосовано для дослідження положень законодавчих, стратегічних і відомчих документів України, що регламентують питання утвердження української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання, професійної підготовки військовослужбовців і розвитку громадянської компетентності особового складу сектору безпеки й оборони.

Порівняльно-педагогічний метод застосовано для вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів у системах військової освіти держав-членів НАТО,

а також для виявлення можливостей його використання в умовах професійної військової освіти України.

Метод структурно-функціонального аналізу використано для обґрунтування місця громадянської компетентності у структурі готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, визначення її складників і встановлення взаємозв'язків між ними.

До емпіричних методів дослідження належать експертне опитування та анкетування.

Експертне опитування проведено серед 15 науково-педагогічних працівників і офіцерів-практиків Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ), які мають досвід участі у бойових діях, практичної службової діяльності й підготовки майбутніх офіцерів. Відбір експертів здійснювався за критеріями професійної компетентності, досвіду військової служби та педагогічної діяльності. Анкета містила 12 тверджень, згрупованих відповідно до чотирьох складників громадянської компетентності (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного й рефлексивно-особистісного). Експерти оцінювали ступінь впливу бойового й ветеранського досвіду на формування кожного складника за п'ятибальною шкалою Лайкерта. Узгодженість експертних оцінок перевірено за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, який становив $W=0,81$ ($p<0,001$), що свідчить про високий рівень узгодженості думок експертів.

Анкетуванням охоплено 226 курсантів першого – третього курсів НАДПСУ. Анкета складалася із 10 запитань, що охоплювали 4 складники громадянської компетентності й були спрямовані на з'ясування ставлення курсантів до використання бойового й ветеранського досвіду в освітньому процесі й оцінювання його впливу на їхній професійний розвиток. Зокрема, курсантам пропонувалося оцінити такі твердження: "Бойовий досвід сприяє формуванню патріотизму та громадянської відповідальності"; "Залучення ветеранів до освітнього процесу підвищує мотивацію до військової служби"; "Аналіз бойових кейсів допомагає краще усвідомити професійну відповідальність офіцера". Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою Лайкерта (від 1 – "повністю не погоджуюся" до 5 – "повністю погоджуюся").

Для оброблення результатів експертного опитування та анкетування використано методи математичної статистики, зокрема розрахунок середніх значень, частотного розподілу й відсоткових показників, що забезпечило узагальнення та інтерпретацію отриманих емпіричних даних.

Системний підхід забезпечив цілісне осмислення громадянської компетентності як структурного компонента готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності та дав змогу узагальнити результати дослідження.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що бойовий і ветеранський досвід є важливим педагогічним ресурсом формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників і суттєво впливає на розвиток її ціннісно-мотиваційного й діяльнісного складників.

Результати

Проблема готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності посідає важливе місце у сучасних військово-педагогічних дослідженнях. Це зумовлено тим, що результатом професійної підготовки в закладах військової освіти є не лише набуття здобувачами відповідних знань, умінь і навичок, а й формування здатності ефективно виконувати службово-бойові завдання в умовах реальної професійної діяльності. У зв'язку із цим категорія "готовність до професійної діяльності" роз-

глядається як інтегральний результат професійної підготовки майбутнього офіцера (Шевченко, 2020).

Результати аналізу наукових джерел свідчать про відсутність усталеного підходу до визначення структури готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Водночас більшість дослідників розглядають її як складне особистісне утворення, що поєднує мотиваційні, когнітивні, діяльнісні й особистісні характеристики фахівця.

Наприклад, О. Лемешко (2018) визначає готовність майбутнього офіцера-прикордонника як інтегративне утворення, що забезпечує здатність ефективно діяти в умовах професійної діяльності та включає мотиваційний, когнітивний, операційний і особистісний компоненти. Подібної позиції дотримується Р. Шевченко (2020), який розглядає готовність майбутнього офіцера як інтегративний результат професійної підготовки, що характеризується сформованістю професійно значущих знань, умінь, навичок, цінностей і особистісних якостей. На думку В. Сагана (2020), готовність до професійної діяльності охоплює систему професійних мотивів, спеціальних знань, практичних умінь та особистісних характеристик, необхідних для виконання службових обов'язків. У свою чергу, І. Козубцов (2023) акцентує увагу на мотиваційному вимірі професійної підготовки офіцерів сектору безпеки й оборони, підкреслюючи визначальну роль ціннісних орієнтацій і професійної мотивації у забезпеченні готовності до виконання професійних функцій. Дослідження О. Марченко та В. Ушань (2024) засвідчують, що важливим складником готовності майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони є здатність діяти в екстремальних умовах, приймати відповідальні рішення та нести відповідальність за їх наслідки.

Узагальнення наведених підходів дає підстави стверджувати, що готовність майбутнього офіцера до професійної діяльності доцільно розглядати як інтегративну характеристику особистості, яка відображає його здатність і готовність виконувати службово-бойові завдання на основі сформованої системи професійних знань, практичних умінь, ціннісних орієнтацій, моральних переконань та особистісних якостей.

Водночас аналіз структури готовності майбутнього офіцера свідчить, що її зміст не може обмежуватися лише професійними знаннями та практичними навичками. Специфіка офіцерської діяльності полягає в тому, що вона безпосередньо пов'язана із захистом державного суверенітету, територіальної цілісності України, забезпеченням національної безпеки й реалізацією державної політики у сфері оборони. Саме тому професійна готовність офіцера має ґрунтуватися на усвідомленні суспільної значущості військової служби, відданості державі, відповідальності перед українським народом і готовності діяти відповідно до конституційних принципів і демократичних цінностей.

У цьому контексті особливого значення набуває громадянська компетентність. У сучасних наукових дослідженнях вона розглядається як інтегративна характеристика особистості, що поєднує систему громадянських знань, цінностей, переконань, моделей поведінки й досвіду громадянської участі, необхідних для відповідальної взаємодії з державою і суспільством (Жадан, 2022; Волос, 2026). Дослідниця О. Ковальова (2025) підкреслює, що громадянська компетентність виявляється через здатність особистості усвідомлювати власну відповідальність за суспільні процеси, дотримуватися демократичних цінностей і брати активну участь у громадському житті. На думку Н. Макогончук (2012),

у підготовці майбутніх офіцерів громадянська компетентність є важливою умовою формування професійної відповідальності, патріотизму й готовності до служіння державі.

Особливої актуальності зазначене положення набуває в умовах повномасштабної війни. Бойові дії продемонстрували, що ефективність офіцера визначається не лише його професійною підготовленістю, а й рівнем сформованості громадянської позиції, усвідомленням цінності державності, відповідальності за підлеглих і готовності діяти в інтересах суспільства навіть в умовах ризику для власного життя. Саме тому громадянська компетентність має розглядатися не як окремий результат виховної роботи, а як один із структурних компонентів готовності майбутнього офіцера до професійної діяльності.

Отже, на підставі аналізу наукових джерел і специфіки професійної діяльності офіцера можна стверджувати, що громадянська компетентність інтегрується передусім у мотиваційно-ціннісний та особистісний складники професійної готовності. Вона визначає спрямованість професійної діяльності офіцера, його ставлення до виконання військового обов'язку, готовність приймати рішення відповідно до державних інтересів і нести відповідальність за їхні наслідки. Водночас громадянська компетентність впливає і на діяльнісний компонент готовності, оскільки реалізується через конкретні професійні дії, управлінські рішення, взаємодію з підлеглими й дотримання норм військово-професійної етики.

Для глибшого розуміння місця громадянської компетентності у структурі професійної готовності майбутніх офіцерів доцільно звернутися до зарубіжного досвіду військової освіти. Аналіз підготовки офіцерських кадрів у державах-членах НАТО свідчить, що формування громадянських якостей військовослужбовців розглядається як важливий складник професійного становлення офіцера та невід'ємний елемент професійної військової освіти.

У більшості країн Альянсу громадянська компетентність не розглядається як самостійна компетентність або окрема навчальна дисципліна. Її зміст інтегрується у процес формування військового лідерства, професійної етики, відповідальності, культури служіння суспільству та відданості демократичним цінностям. Саме тому в сучасних документах НАТО дедалі частіше використовуються поняття *leadership*, *ethics*, *profession of arms*, *responsible service*, які охоплюють значну частину характеристик, що в українській педагогічній науці традиційно відносять до громадянської компетентності.

Показовим є досвід Сполучених Штатів Америки. У Військовій академії США у Вест-Пойнті підготовка майбутніх офіцерів здійснюється на основі концепції "Leader of Character" ("лідер характеру"), відповідно до якої офіцер повинен поєднувати професійну компетентність із моральною зрілістю, відповідальністю та відданістю суспільним цінностям. Одним із ключових механізмів формування таких якостей є Кодекс честі кадета (Cadet Honor Code), який установлює високі стандарти доброчесності та відповідальності й розглядається як основа характерологічного розвитку майбутнього офіцера. В академії наголошується, що дотримання Кодексу честі сприяє формуванню офіцерів, здатних діяти чесно та відповідально в усіх сферах професійної діяльності.

Подібні підходи простежуються і в інших військових академіях США. Зокрема, у Військово-повітряній академії США розвиток чесності, відповідальності й морального лідерства розглядається як безперервний процес формування особистості майбутнього офіцера. У нормативних документах академії підкреслюється, що

честь є основою розвитку лідера характеру та професійної культури офіцерського корпусу.

У системі професійної військової освіти НАТО особлива увага приділяється питанням військової етики та лідерства. У 2024 році в межах Програми вдосконалення оборонної освіти НАТО (DEEP) було оновлено *Leadership and Ethics Reference Curriculum*, у якому наголошується на необхідності розвитку морального судження, етичного лідерства, відповідальності та професійної доброчесності військовослужбовців протягом усієї кар'єри. Документ розглядає професію офіцера не лише як сукупність професійних функцій, а як особливу форму служіння державі й суспільству.

Важливого значення у країнах НАТО набуває також формування розуміння демократичного цивільного контролю над збройними силами, поваги до прав людини, принципів верховенства права та відповідальності військовослужбовців перед суспільством. Як зазначають дослідники системи військової освіти в країнах НАТО, професійна військова етика розглядається як фундамент професійної підготовки офіцера, а розвиток моральної відповідальності та громадянської свідомості є необхідною передумовою ефективного військового лідерства.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду дає змогу зробити висновок, що у військовій освіті держав-членів НАТО громадянська компетентність не функціонує як відокремлений елемент підготовки. Вона інтегрується у систему формування професійного лідерства, військової етики, доброчесності, відповідальності та готовності до служіння державі. Такий підхід створює підґрунтя для розгляду громадянської компетентності як важливого складника готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності та становить значний інтерес для подальшого розвитку системи військової освіти України.

Визначення громадянської компетентності як структурного компонента готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності потребує уточнення її змістового наповнення. Аналіз наукових підходів свідчить, що дослідники по-різному визначають структуру громадянської компетентності, однак більшість із них пов'язують її з формуванням громадянських цінностей, відповідних знань, моделей поведінки та здатності до відповідальної суспільної діяльності (Макогончук, 2012; Жадан, 2022; Ковальова, 2025; Волос, 2026).

Так, Н. Макогончук (2012) розглядає громадянську компетентність майбутнього офіцера-прикордонника через поєднання громадянських знань, патріотичних переконань і готовності діяти відповідно до суспільно значущих цінностей. В. Жураковський (2024а) акцентує увагу на її зв'язку з професійно важливими якостями офіцера, серед яких є відповідальність, патріотизм, дисциплінованість, правосвідомість і готовність до служіння державі. У дослідженнях О. Марченко та І. Сидоренко (2025) громадянська компетентність розглядається як результат цілеспрямованого формування громадянських цінностей, активної громадянської позиції та відповідального ставлення до виконання військового обов'язку.

Узагальнення зазначених підходів дає змогу стверджувати, що громадянська компетентність майбутнього офіцера має комплексний характер і охоплює не лише систему громадянських знань, а й ціннісні орієнтації, особистісні якості та поведінкові прояви, які забезпечують відповідальне виконання професійних функцій в інтересах держави і суспільства.

З огляду на це у структурі громадянської компетентності майбутнього офіцера доцільно виокремити чотири взаємопов'язані складники (табл. 1).

Таблиця 1

Складники громадянської компетентності майбутнього офіцера

Складник	Характеристика
Ціннісно-мотиваційний	Відображає патріотизм, громадянську відповідальність, відданість державі, готовність до виконання військового обов'язку та захисту національних інтересів України
Когнітивний	Передбачає знання конституційних засад держави, прав і обов'язків громадянина, принципів демократії, національної безпеки, військової етики й міжнародного гуманітарного права
Діяльнісний	Характеризує здатність реалізовувати громадянські цінності у професійній діяльності, діяти відповідально, дотримуватися законності та норм професійної поведінки
Рефлексивно-особистісний	Відображає здатність до самоаналізу, усвідомлення особистої відповідальності за прийняті рішення, саморозвитку та морального самовдосконалення

Джерело: розроблено й узагальнено автором на основі аналізу наукових досліджень (Макогончук, 2012; Жадан, 2022; Жураковський, 2024а; 2024б; Ковальова, 2025; Марченко, & Сидоренко, 2025; Волос, 2026).

Запропонована структура громадянської компетентності відображає взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями, громадянськими знаннями, поведінковими проявами й особистісною відповідальністю майбутнього офіцера. Водночас рівень сформованості кожного зі складників визначається не лише змістом освітнього процесу, а й впливом різноманітних соціальних, професійних та особистісних чинників.

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває бойовий і ветеранський досвід як унікальне джерело громадянського становлення особистості військовослужбовця. Безпосередня участь у захисті держави, виконання службово-бойових завдань, перебування в умовах підвищеного ризику, відповідальність за життя підлеглих і бойових побратимів сприяють переосмисленню базових громадянських цінностей, поглибленню національної ідентичності, посиленню почуття відповідальності за долю держави та суспільства. Водночас ветеранський досвід створює передумови для

передання набутого життєвого й професійного досвіду, виконання наставницьких функцій і формування активної громадянської позиції.

Показовим у цьому контексті є досвід НАДПСУ. Від початку широкомасштабної агресії Російської Федерації значна частина науково-педагогічних працівників, офіцерів структурних підрозділів і здобувачів освіти брали безпосередню участь у бойових діях, виконанні завдань з охорони державного кордону, стримуванні та відсічі збройної агресії. У результаті в академії сформувалося освітнє середовище, у якому бойовий досвід став не лише джерелом професійних знань, а й важливим чинником виховання майбутніх офіцерів. Безпосереднє спілкування курсантів із викладачами й офіцерами, які мають досвід участі в бойових діях, використання реальних бойових кейсів під час занять, проведення зустрічей із ветеранами й учасниками бойових дій сприяють формуванню громадянської свідомості, відповідальності та готовності до служіння державі.

У зв'язку із цим бойовий і ветеранський досвід доцільно розглядати не лише як результат професійної діяльності військовослужбовця, а і як важливий чинник формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів. Саме тому потребує окремого аналізу його вплив на розвиток ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного й рефлексивно-особистісного складників громадянської компетентності.

У дослідженні поняття "бойовий досвід" і "ветеранський досвід" не ототожнюються. Бойовий досвід розглядається як сукупність професійних, особистісних і ціннісних надбань, сформованих у процесі виконання бойових (службово-бойових) завдань. Ветеранський досвід трактується як ширший соціально-професійний феномен, що охоплює осмислення, узагальнення, трансформацію та передавання набутого військового, зокрема бойового, досвіду в освітній, наставницькій, громадській і професійній діяльності після завершення військової служби. Водночас у межах цього дослідження бойовий і ветеранський досвід розглядаються у взаємозв'язку як взаємодоповнювальні джерела формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів. Такий підхід дає змогу врахувати як вплив безпосереднього досвіду виконання військового обов'язку, так і потенціал його подальшого педагогічного осмислення і трансляції в системі професійної військової освіти.

Для уточнення ролі бойового та ветеранського досвіду у формуванні громадянської компетентності майбутніх офіцерів було проведено експертне опитування науково-педагогічних працівників та офіцерів-практиків НАДПСУ, які мають досвід участі у бойових діях. Узагальнення отриманих результатів дало змогу визначити вплив бойового досвіду на розвиток ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного й рефлексивно-особистісного складників громадянської компетентності майбутніх офіцерів. За результатами експертного опитування 86,7 % експертів зазначили найбільший вплив бойового досвіду на ціннісно-мотиваційний складник громадянської компетентності, 80,0 % – на діяльнісний, 73,3 % – на рефлексивно-особистісний і 66,7 % – на когнітивний.

Насамперед бойовий досвід здійснює вагомий вплив на ціннісно-мотиваційний складник громадянської компетентності. Саме цей компонент отримав найвищу оцінку експертів. Безпосередня участь у захисті державного суверенітету й територіальної цілісності України сприяє усвідомленню значущості військової служби, поглибленню національної ідентичності, зміцненню патріотичних переконань і формуванню готовності до служіння Українському народові. Учасники бойових дій значно гостріше усвідомлюють цінність державності, свободи та громадянської відповідальності, що позитивно впливає на їхню професійну мотивацію і ставлення до виконання військового обов'язку. У НАДПСУ цей вплив посилюється через постійну взаємодію кур-

сантів з офіцерами-практиками, які мають досвід виконання бойових завдань на державному кордоні й у районах ведення бойових дій.

Важливі зміни відбуваються також у когнітивному складнику громадянської компетентності. Хоча саме цей компонент отримав найнижчі оцінки експертів (66,7 %), його значення залишається суттєвим. Бойовий і ветеранський досвід сприяють поглибленню знань про сучасні загрози національній безпеці, роль сектору безпеки й оборони в захисті держави, особливості функціонування державних інституцій в умовах воєнного стану та практичне значення громадянських прав і обов'язків. У цьому контексті особливу цінність для курсантів становить безпосереднє спілкування з учасниками бойових дій, які здатні поєднати теоретичні знання з реальним досвідом виконання службово-бойових завдань. Саме тому в освітньому процесі НАДПСУ значного поширення набуло використання досвіду бойових дій під час викладання військово-професійних дисциплін.

Не менш важливим є вплив бойового досвіду на діяльнісний складник громадянської компетентності, який 80,0 % експертів визначили як один з найбільш чутливих до впливу реального бойового досвіду. Участь у бойових діях сприяє розвитку відповідальності за прийняті рішення, готовності діяти в умовах невизначеності й ризику, здатності дотримуватися норм права й військової етики навіть у складних умовах бойової обстановки. Для майбутнього офіцера громадянські цінності набувають практичного змісту через реальний досвід захисту держави, взаємодії з населенням і виконання завдань в інтересах суспільства. Важливу роль у цьому процесі відіграють практичні заняття, моделювання службово-бойових ситуацій та аналіз реальних прикладів діяльності прикордонних підрозділів в умовах війни.

Особливого значення бойовий і ветеранський досвід набувають для розвитку рефлексивно-особистісного складника громадянської компетентності, що підтвердили 73,3 % експертів. Пережитий досвід участі в бойових діях спонукає до переосмислення власних життєвих і професійних цінностей, усвідомлення відповідальності за свої рішення та їх наслідки. Ветерани нерідко стають носіями високих моральних стандартів військової служби, а їхня наставницька діяльність сприяє формуванню громадянської зрілості, професійної відповідальності й готовності до саморозвитку майбутніх офіцерів. У цьому контексті важливим ресурсом військової освіти є залучення ветеранів до освітнього процесу, виховної роботи та наставництва курсантів.

Узагальнення результатів експертного опитування та аналізу освітньої практики НАДПСУ дає змогу стверджувати, що бойовий і ветеранський досвід комплексно впливають на всі складники громадянської компетентності майбутнього офіцера, проте найбільшою мірою сприяють розвитку його ціннісно-мотиваційного й діяльнісного складників (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив бойового й ветеранського досвіду на формування складників громадянської компетентності майбутніх офіцерів (за результатами експертного опитування)

Складник громадянської компетентності	Частка експертів, які зазначили значний вплив бойового й ветеранського досвіду, %
Ціннісно-мотиваційний	86,7
Діяльнісний	80,0
Рефлексивно-особистісний	73,3
Когнітивний	66,7

Джерело: результати експертного опитування науково-педагогічних працівників та офіцерів-практиків НАДПСУ, які мають досвід участі у бойових діях (n = 15).

Для перевірки сприйняття курсантами впливу бойового й ветеранського досвіду на формування громадянської компетентності було проведено анкетування курсантів першого – третього курсів НАДПСУ. Анкета містила сім тверджень, що відображали ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-особистісний складники громадянської компетентності. Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою Лайкерта, де 1 бал означав повну незгоду з твердженням, а 5 балів – повну згоду.

В опитуванні взяли участь 226 курсантів, з них 68 осіб із першого, 73 – із другого та 85 – із третього курсу. Метою опитування було визначення особливостей сприйняття курсантами ролі бойового й ветеранського досвіду у формуванні їхніх громадянських цінностей, професійної мотивації, громадянської відповідальності та готовності до виконання майбутніх службово-бойових завдань.

Результати анкетування засвідчили загалом високий рівень позитивного ставлення курсантів до використання бойового й ветеранського досвіду в освітньому процесі. Більшість респондентів зазначили, що спілкування з офіцерами й ветеранами, які брали участь у бойових діях, сприяє більш глибокому усвідомленню значущості військової служби, підвищує мотивацію до професійного становлення та формує почуття особистої відповідальності за захист держави.

Порівняння результатів за курсами дало змогу виявити певну динаміку. Якщо для курсантів першого курсу найбільше значення має мотиваційний вплив прикладу учасників бойових дій і формування патріотичних переконань, то для курсантів другого і третього курсів зростає значення практичного досвіду прийняття рішень, лідерства й відповідальності в умовах виконання службово-бойових завдань. Водночас курсанти старших курсів частіше наголошували на важливості наставницької діяльності ветеранів і використання реальних бойових кейсів під час вивчення військово-професійних дисциплін.

Узагальнення результатів експертного опитування та анкетування курсантів свідчить, що бойовий і ветеранський досвід комплексно впливають на формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів. Найбільшою мірою цей вплив виявляється у розвитку ціннісно-мотиваційного й діяльнісного складників, що підтверджується як оцінками експертів, так і результатами опитування курсантів. Це зумовлено тим, що безпосередня участь у захисті держави, виконанні службово-бойових завдань і прийнятті відповідальних рішень сприяє зміцненню патріотичних переконань, усвідомленню значущості військової служби, розвитку відповідальності й готовності діяти в інтересах суспільства і держави.

Водночас бойовий і ветеранський досвід позитивно впливають на когнітивний і рефлексивно-особистісний складники громадянської компетентності, забезпечуючи поглиблення знань про сучасні безпекові виклики, роль сектору безпеки й оборони, а також формування громадянської зрілості, здатності до самоаналізу й усвідомлення особистої відповідальності за результати професійної діяльності. Отримані результати, наведені в табл. 3, дають підстави розглядати бойовий і ветеранський досвід як важливий педагогічний ресурс формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів і підтверджують доцільність його системного використання в освітньому процесі військових закладів вищої освіти.

Аналіз результатів, наведених у табл. 3, засвідчив, що курсанти високо оцінюють вплив бойового й ветеранського досвіду на формування всіх складників громадянської компетентності. Найвищі середні оцінки отримали

ціннісно-мотиваційний (4,62) і діяльнісний (4,46) складники, що свідчить про особливе значення бойового й ветеранського досвіду для формування патріотичних переконань, громадянської відповідальності, професійної мотивації та готовності до виконання службового обов'язку.

Таблиця 3
Оцінка курсантами впливу бойового та ветеранського досвіду на формування складників громадянської компетентності (n = 226)

Складник громадянської компетентності	Середнє значення
Ціннісно-мотиваційний	4,62
Когнітивний	4,18
Діяльнісний	4,46
Рефлексивно-особистісний	4,29

Джерело: результати авторського анкетування курсантів НАДПСУ (n = 226).

Примітка. Оцінювання здійснювалося за п'ятибальною шкалою Лайкерта (1 – повністю не погоджуюся; 5 – повністю погоджуюся).

Дещо нижчі, але також високі оцінки отримали рефлексивно-особистісний (4,29) і когнітивний (4,18) складники. Це дає підстави стверджувати, що бойовий і ветеранський досвід сприяють не лише розвитку ціннісних орієнтацій майбутніх офіцерів, а й поглибленню їхніх знань про сучасні безпекові виклики, осмисленню ролі сектору безпеки й оборони у захисті держави, розвитку професійної рефлексії та усвідомленню особистої відповідальності за результати службової діяльності.

Отримані результати підтверджують позитивне сприйняття курсантами освітнього потенціалу бойового й ветеранського досвіду та свідчать про доцільність його системного використання у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників.

Дискусія і висновки

Отримані результати загалом підтверджують висновки вітчизняних дослідників щодо визначальної ролі громадянської компетентності у професійному становленні майбутніх офіцерів (Макогончук, 2012; Жураковський, 2024; Марченко, & Сидоренко, 2025). Водночас проведене дослідження розширює існуючі наукові уявлення про чинники її формування в умовах повномасштабної війни. Якщо в попередніх дослідженнях громадянська компетентність переважно розглядалася як результат виховної роботи й цілеспрямованого педагогічного впливу, то отримані результати дають підстави розглядати бойовий і ветеранський досвід як самостійний педагогічний ресурс її розвитку.

Важливим результатом дослідження є узгодженість оцінок експертів і курсантів щодо впливу бойового й ветеранського досвіду на формування громадянської компетентності. В обох групах респондентів найбільш вагомий вплив зафіксовано щодо ціннісно-мотиваційного й діяльнісного складників. Це свідчить про те, що безпосередній досвід захисту держави сприяє не лише формуванню патріотичних переконань, громадянської відповідальності та готовності до служіння державі, а й розвитку здатності реалізовувати ці цінності у професійній діяльності офіцера.

Отримані результати також узгоджуються з підходами, що застосовуються у системі професійної військової освіти держав-членів НАТО, де громадянські цінності інтегруються у процес формування військового лідерства, професійної етики й відповідального служіння державі. Водночас дослідження показало, що в умовах України, зумовлених повномасштабною війною, особ-

ливого значення набуває саме бойовий і ветеранський досвід як джерело формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні доцільності системного використання потенціалу учасників бойових дій і ветеранів в освітньому процесі військових закладів вищої освіти. Це передбачає їх залучення до проведення навчальних занять, наставницької діяльності, професійних дискусій, аналізу бойових кейсів та інших практико-орієнтованих форм навчання, що забезпечують поєднання професійної підготовки з формуванням громадянської компетентності майбутніх офіцерів.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що громадянська компетентність є важливим структурним компонентом готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, який забезпечує інтеграцію професійної підготовленості з громадянською відповідальністю, патріотизмом, правосвідомістю та готовністю до служіння Українському народові. Обґрунтовано її структуру, яка охоплює ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-особистісний складники.

Результати експертного опитування науково-педагогічних працівників та офіцерів-практиків підтвердили значний вплив бойового й ветеранського досвіду на формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів. Найвищі оцінки отримали ціннісно-мотиваційний (86,7 %) і діяльнісний (80,0 %) складники, що свідчить про важливу роль досвіду захисту держави у формуванні громадянських цінностей і готовності до виконання професійного обов'язку.

Результати анкетування 226 курсантів першого – третього курсів підтвердили позитивне сприйняття впливу бойового й ветеранського досвіду на формування громадянської компетентності. Виявлено тенденцію до підвищення оцінок значущості такого досвіду в міру професійного становлення курсантів.

Отримані результати дають підстави розглядати бойовий і ветеранський досвід не лише як джерело професійних знань і практичних навичок, а також як важливий педагогічний ресурс формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів. Це зумовлює доцільність їх системного використання в освітньому процесі військових закладів вищої освіти шляхом залучення учасників бойових дій і ветеранів до викладацької, наставницької та виховної діяльності, а також широкого використання бойових кейсів і практико-орієнтованих методів навчання.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням педагогічних умов, технологій і методичного забезпечення використання бойового й ветеранського досвіду для формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів у системі професійної військової освіти.

Внесок авторів: Олександра Шевчук – методологія, організація дослідження, участь в інтерпретації результатів та редагуванні рукопису; Олександр Діденко – концепція дослідження, аналіз результатів, наукове консультування, редагування тексту; Вадим Собко – збирання та аналіз емпіричних даних, підготовка рукопису, візуалізація результатів.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах

Список використаних джерел

Верховна Рада України. (2017). *Про освіту*. Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Верховна Рада України. (2022). *Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності*. Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>

Волос, С. І. (2026). Структурно-змістовний аналіз поняття "громадянська компетентність": виклики воєнного часу. *PsyUpgrade Journal*, 2, 9–22. <https://doi.org/10.66228/3083-7510-2026-2-9-22>

Дзюба, П. М., & Макогончук, Н. В. (2025). Застосування інтерактивних технологій для формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наукові перспективи*, 11(41), 2038–2048. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-2038-2048](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-2038-2048)

Жадан, І. В. (2022). *Громадянська компетентність: соціальні очікування і реальність*. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732408/1/ZhadanMono2022.pdf>

Жураковський, В. В. (2024а). Професійно важливі якості як складова громадянської компетентності офіцерів Збройних Сил України. *Scientific Trends in the Development of Science and Education: Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference*, 158–163. <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/09/SCIENTIFIC-TRENDS-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-AND-EDUCATION.pdf>

Жураковський, В. В. (2024б). Сутність і структура громадянської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Вісник науки та освіти*, 9(27), 764–776. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-764-776](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-764-776)

Кабінет Міністрів України. (2023). *Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках*. Розпорядження від 15 грудня 2023 р. № 1322-п. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-p>

Ковальова, О. (2025). Громадянська компетентність: операціоналізована модель. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 4(99), 15–24. [https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4\(99\)-04](https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4(99)-04)

Козубцов, І. М. (2023). Модель професійної підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони у мотиваційному вимірі. *Військова освіта*, 1(47), 110–124.

Лемешко, О. В. (2018). *Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон* [Дис. канд. пед. наук, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького]. <https://surl.li/mojtdv>

Макогончук, Н. В. (2012). Сутність, зміст та структура громадянської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*, 6, 96–100.

Марченко, О. Г., & Ушань, В. М. (2024). Готовність майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони України до професійної діяльності в екстремальних умовах. *Вісник науки та освіти*, 9(27), 917–926. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-917-926](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-917-926)

Марченко, О., & Сидоренко, І. (2025). Принципи формування громадянської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України в процесі фахової підготовки. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 24, 122–139. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.24.2025.349759>

Мірошніченко, А. А. (2026). Формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті громадянського виховання. У *Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу* (с. 490–493). Пенітенціарна академія України.

Президент України. (2021). *Стратегія воєнної безпеки України*. Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021>

Примак, В. П. (2013). Використання досвіду громадянської освіти та виховання при формуванні громадянської компетентності офіцерів-правоохоронців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 5. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0&image_file_name=PDF%2FVnadsps_2013_5_24.pdf&P21DBN=UJRN

Розсоха, А. П., & Сотніченко, М. М. (2025). Громадянська компетентність майбутніх офіцерів у контексті освітньої проблематики. *Наукові записки*, 162, 36–45. <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-162.2025.04>

Саган, В. (2020). Професійна готовність офіцера-прикордонника до ведення господарської діяльності прикордонного підрозділу як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 23(4), 291–306. https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/2576/1/Sahan_stattia_2022.pdf

Торічний, О. (2017). Громадянськість у контексті професійної компетентності майбутніх офіцерів. *Українська професійна освіта*, 2, 94–100. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/566670.pdf>

Шевченко, Р. І. (2020). Готовність майбутнього офіцера ВМС ЗСУ як інтегративний результат їх професійної підготовки. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*, 7, 129–136. <https://dspace.usfa.edu.ua/bitstream/123456789/721/1/Sbornyk-s.1-224-bez-oblozhky.pdf>

Шевчук, О., & Діденко, О. (2026). Педагогічні інновації у формуванні моральної культури майбутніх офіцерів правоохоронних органів в освітньому середовищі ЗВО. *Освіта. Інновації. Практика*, 14(2), 132–138. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i2-017>

References

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, December 15). *On approval of the Strategy for the establishment of Ukrainian national and civic identity until 2030 and the operational action plan for its implementation in 2023–2025*. Resolution No. 1322-r [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-n>
- Dziuba, P. M., & Makohonchuk, N. V. (2025). Application of interactive technologies for the formation of civic competence of future border guard officers. *Scientific perspectives*, 11(41), 2038–2048 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11\(41\)-2038-2048](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-11(41)-2038-2048)
- Kovalova, O. (2025). Civic competence: An operationalized model. *Education and development of a gifted individual*, 4(99), 15–24 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4\(99\)-04](https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-4(99)-04)
- Kozubtsov, I. M. (2023). Model of professional training of security and defence sector officers in the motivational dimension. *Military education*, 1(47), 110–124 [in Ukrainian].
- Lemeshko, O. V. (2018). *Formation of professional readiness of future border guard officers for localization of non-standard situations at state border crossing points* [Candidate's dissertation, Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine] [in Ukrainian]. <https://surl.li/mojtdv>
- Makohonchuk, N. V. (2012). Essence, content and structure of civic competence of future border guard officers. *Collection of scientific papers of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University "Ukraine"*, 6, 96–100 [in Ukrainian].
- Marchenko, O. H., & Ushan, V. M. (2024). Readiness of future specialists of the security and defence sector of Ukraine for professional activity in extreme conditions. *Bulletin of Science and Education*, 9(27), 917–926 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-917-926](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-917-926)
- Marchenko, O., & Sydorenko, I. (2025). Principles of forming civic competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the process of professional training. *Teacher professionalism: theoretical and methodological aspects*, 24, 122–139 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.24.2025.349759>
- Miroshnychenko, A. A. (2026). Formation of leadership competence of future border guard officers in the context of civic education. *Interdisciplinary approaches and pedagogical skills in the preparation of higher education applicants and staff development* (pp. 490–493). Penitentiary Academy of Ukraine [in Ukrainian].
- President of Ukraine. (2021, March 25). *Strategy of Military Security of Ukraine*. Decree No. 121/2021 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021>
- Prymak, V. P. (2013). Use of civic education experience in the formation of civic competence of law enforcement officers. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 5 [in Ukrainian]. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0&Image_file_name=PDF%2FVnadps_2013_5_24.pdf&P21DBN=UJRN
- Rozsokha, A. P., & Sotnichenko, M. M. (2025). Civic competence of future officers in the context of educational issues. *Scientific notes*, 162, 36–45 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-162.2025.04>
- Sahan, V. (2020). Professional readiness of a border guard officer to conduct economic activities of a border unit as a pedagogical problem. *Collection of scientific papers of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences*, 23(4), 291–306 [in Ukrainian]. https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/2576/1/Sahan_stattia_2022.pdf
- Shevchenko, R. I. (2020). Readiness of future naval officers of the Armed Forces of Ukraine as an integrative result of their professional training. *Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Pedagogical Sciences*, 7, 129–136 [in Ukrainian]. <https://dspace.usfa.edu.ua/bitstream/123456789/721/1/Sbornyk-s.1-224-bez-oblozhky.pdf>
- Shevchuk, O., & Didenko, O. (2026). Pedagogical innovations in the formation of moral culture of future law enforcement officers in the educational environment of higher education institutions. *Education. Innovation. Practice*, 14(2), 132–138 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol14i2-017>
- Torichnyi, O. (2017). Citizenship in the context of professional competence of future officers. *Ukrainian vocational education*, 2, 94–100 [in Ukrainian]. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/566670.pdf>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2017, September 5). *On Education*. Law of Ukraine No. 2145-VIII [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, December 13). *On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Establishing Ukrainian National and Civic Identity*. Law of Ukraine No. 2834-IX [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>
- Volos, S. I. (2026). Structural and content analysis of the concept of "civic competence": Challenges of wartime. *PsyUpgrade Journal*, 2, 9–22 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.66228/3083-7510-2026-2-9-22>
- Zhadan, I. V. (2022). *Civic competence: Social expectations and realities*. Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine [in Ukrainian]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732408/1/ZhadanMono2022.pdf>
- Zhurakovskiy, V. V. (2024a). Professionally important qualities as a component of civic competence of an officer of the Armed Forces of Ukraine. *Scientific Trends in the Development of Science and Education: Proceedings of the X International Scientific and Practical Conference*, 158–163 [in Ukrainian]. <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/09/SCIENTIFIC-TRENDS-IN-THE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-AND-EDUCATION.pdf>
- Zhurakovskiy, V. V. (2024b). Essence and structure of civic competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine. *Bulletin of Science and Education*, 9(27), 764–776 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-764-776](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-764-776)

Отримано редакцією журналу / Received: 19.06.26
 Прорецензовано / Revised: 26.06.26
 Схвалено до друку / Accepted: 16.07.26
 Опубліковано / Published: 21.09.26

Oleksandra SHEVCHUK, DSc (Pedagogy), Assoc. Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-2102-7363
 e-mail: a.shevchuk1302@gmail.com
 National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

Oleksandr DIDENKO, DSc (Pedagogy), Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-7900-6047
 e-mail: didenko.alexandr69@gmail.com
 National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

Vadym SOBKO, PhD (Pedagogy), Assoc. Prof.
 ORCID ID: 0009-0004-6109-0262
 e-mail: sgvadik@gmail.com
 National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, Khmelnytskyi, Ukraine

CIVIC COMPETENCE IN THE STRUCTURE OF FUTURE BORDER GUARD OFFICERS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY: THE ROLE OF COMBAT AND VETERAN EXPERIENCE IN ITS DEVELOPMENT

Background. Under current conditions, the development of civic competence among future officers in higher military educational institutions has become increasingly important as a key component of their readiness for professional activity. Officers serving in the security and defence sector are expected to embody civic values, national identity, legal awareness, patriotism, and responsibility for defending the state. In this context, particular attention should be paid to exploring the potential of combat and veteran experience as factors contributing to the development of civic competence among future border guard officers within the educational process.

Methods. To achieve the research objective, theoretical methods were employed to analyse scholarly literature, legal and regulatory documents, and international experience in fostering civic competence among military personnel. Content analysis was used to examine Ukrainian legislative and strategic documents. The comparative pedagogical method was applied to generalise the experience of NATO member states. Structural and functional analysis was used to substantiate the place of civic competence within the structure of future officers' readiness for professional activity. The empirical part of the study included an expert survey involving academic staff and military practitioners with combat experience, as well as a questionnaire survey of cadets.

R e s u l t s . *The study substantiated the place of civic competence within the structure of future border guard officers' readiness for professional activity and identified its key components. It was established that, within the military education systems of NATO member states, civic competence is integrated into the development of military leadership, professional ethics, and responsible service to the state. The expert survey demonstrated that combat and veteran experience has the strongest influence on the value-motivational and activity-related components of civic competence. The questionnaire survey confirmed cadets' positive perceptions of the contribution of combat and veteran experience to the development of civic competence and indicated that its perceived importance increases as cadets progress through their professional training.*

C o n c l u s i o n s . *Civic competence is an essential structural component of future border guard officers' readiness for professional activity, ensuring the integration of professional preparedness with civic responsibility, patriotism, legal awareness, and commitment to serving the people of Ukraine. Combat and veteran experience exert a comprehensive influence on the development of all components of civic competence. A promising direction for further research is the development of pedagogical conditions and instructional approaches for the effective integration of combat and veteran experience into the process of fostering civic competence among future officers.*

K e y w o r d s : *civic competence, professional training, future border guard officers', readiness for professional activity, value orientations, military higher education institution, educational process.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.